

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ

ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Α' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΟΥΓΚΡΑΚΗΣ

**ΕΛΛΗΝΟΣΕΡΒΙΚΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ
ΣΤΙΣ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ**

Η πόλη και η περιοχή των Σερρών καταλαμβάνουν ξεχωριστή θέση στη σερβική ιστορική παράδοση από την εποχή που περιήλθαν στο φεουδαρχικό κράτος του «Κραταιού Δουσάν» και των διαδόχων του. Η εξέχουσα σημασία που τους αποδόθηκε καταγράφεται στη σερβική ιστοριογραφία με πλούσια βιβλιογραφία για τη μεσαιωνική κυρίως περίοδο, αλλά και τη νεότερη. Η μνήμη αυτής της παράδοσης αποτέλεσε αφετηρία αλλά και σημαντικό σύμμαχο της σερβικής προπαγάνδας, η οποία με τη μορφή πολιτιστικής κίνησης, στόχευε στο να καταδείξει τη βασιμότητα των σερβικών βλέψεων γύρω από την Ανατολική Μακεδονία, έναντι των άλλων συνδιεκδικητών.

Η όλη προσπάθεια διαφώτισης των γεγονότων που συσχετίζονται με την ίδρυση και δραστηριοποίηση του Σερβικού Προξενείου στις Σέρρες, όπως και το πλέγμα των ελληνοσερβικών αντιπαραθέσεων που είχαν ως απόρροια, βασίζεται σε διπλωματικά έγγραφα τα οποία ως γνώμονα έχουν την προάσπιση των σερβικών συμφερόντων. Η απουσία κριτικής αντιπαραβολής με τις αντίστοιχες ελληνικές πηγές μας στερεί τη δυνατότητα πιο σφαιρικών συμπερασμάτων, δίνοντας την αίσθηση του ανολοκλήρωτου αυτού του πονήματος, το οποίο όμως προσεγγίζοντας τη σερβική ερμηνεία των εκτυλισσόμενων γεγονότων εκείνης της χρονικής περιόδου, βάσει της χρήσης ανέκδοτου αρχειακού υλικού, καθιστά εφικτή την προοπτική μιας μελλοντικής συγκριτικής μελέτης.

Ήδη από το 1894 ο Μπράνισλαβ Νούσιτς (Αλκιβιάδης Νούσια), αρμονικής καταγωγής, διακρίνοντας το σπουδαίο ρόλο που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν για την προώθηση των σερβικών συμφερόντων, πρότεινε από την Πρίστινα στο Βελιγράδι την ίδρυση προξενείου στις Σέρρες, υπογραμμίζοντας την καίρια εμπορική και γεωγραφική θέση της πόλης (τη γειτνίαση με το Άγιο Όρος, την Καβάλα, τη Δράμα, το Νευροκόπι και το Μελένικο). Τελικά, μόλις τον Απρίλιο του 1897 η σκέψη αυτή πήρε το δρόμο της υλοποίησης, με τη διακοίνωση της πρόθεσης της Σερβικής Κυβέρνησης στην Πύλη να ιδρύσει προξενείο στις Σέρρες, αίτημα το οποίο και έγινε αποδεκτό. Ως καταλληλότερος υποψήφιος για την κάλυψη της νέας θέσης του Υποπροξένου, θεωρήθηκε ο Νούσιτς που τότε υπηρετούσε στο Γενικό

Προξενείο της Θεσσαλονίκης. Τα εγκαίνια του Σερβικού Προξενείου τελέστηκαν με κάθε επισημότητα στις 31 Αυγούστου 1897¹, χοροστατούντος του Μητροπολίτη Δράμας Φιλόθεου.

Χρήσιμες πληροφορίες μας προσφέρει η πολυσέλιδη έκθεση της ταξιδιωτικής περιήγησης του Ίβαν Ίβανιτς, γραφέα του Σερβικού Γενικού Προξενείου της Θεσσαλονίκης, στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία το Δεκέμβριο του 1896, που οπωσδήποτε συνέβαλε θετικά στην απόφαση ίδρυσης προξενείου. Ένας από τους στόχους του ταξιδιού ήταν η συλλογή πληροφοριών για τη σερβική προπαγάνδα και το κατά πόσο ήταν πιθανόν να συναντήσει πρόσφορο έδαφος στην περιοχή των Σερρών².

Διοικητικά, η πόλη ήταν έδρα σαντζακιού και ο πληθυσμός της, σύμφωνα με τις τουρκικές στατιστικές, ανερχόταν στις 30.000 χιλιάδες, ενώ κατά τις εκτιμήσεις των ντόπιων κυμαινόταν μεταξύ 35.000 με 40.000 χιλιάδες. Στις Σέρρες, τέσσερις χώρες είχαν διπλωματικές αποστολές. Την Ελλάδα αντιπροσώπευε ο Πρόξενος Ιωάννης Στουρνάρης ο οποίος πριν μερικούς μήνες είχε μετατεθεί από τα Ιεροσόλυμα, τις υποθέσεις της Αυστροουγγαρίας και της Ιταλίας διεκπεραίωνε ο Έλληνας έμπορος Γεώργιος Ζλάτκο, επίτιμος Υποπρόξενος, και της Αγγλίας ο Έλληνας έμπορος Καπέτης, επίσης επίτιμος Υποπρόξενος. Η πόλη αποτελούσε επιπλέον έδρα Μητρόπολης μ' επικεφαλής το Μητροπολίτη Γρηγόριο, διέθετε 23 ορθόδοξους ναούς που ιερουργούσαν στην ελληνική γλώσσα, μία οικία που είχε μετατραπεί σε εξαρχικό παρεκκλήσι, και 16 τζαμιά³.

Λόγω της ευρωστίας των κατοίκων της περιοχής το ελληνικό κράτος δεν δαπανούσε περισσότερα από 20.000 φράγκα ετησίως για την εκπαίδευση, καθώς τα υπόλοιπα έξοδα των σχολείων καλύπτονταν από εισφορές πλουσίων πολιτών, τη Μητρόπολη και τα ίδια τα χωριά που στήριζαν τα τοπικά σχολεία. Στις Σέρρες λειτουργούσαν 9 Δημοτικά, ένα Γυμνάσιο αγρένων και ένα θηλέων, όπου φοιτούσαν περίπου 1900 μαθητές εκ των οποίων οι 1400 πλήρωναν δίδακτρα, ενώ ήταν απαλλαγμένοι οι μαθητές των σλαβόφωνων μαχαλάδων της πόλης. Ο ετήσιος προϋπολογισμός των εκπαιδευτηρίων ανερχόταν σε 2.000 τουρκικές λίρες. Ως ένας από τους τοπικούς ευεργέτες αναφέρεται ο έμπορος οίνου Γρηγοριάς Κωνσταντινίδης, δωρητής του εντυπωσιακού κτιρίου που στέγαζε το Γυμνάσιο θηλέων, όπως και άλλων 5.000 τουρκικών λιρών για τη διατήρηση της σχολικής περιουσίας⁴.

Η βουλγαρική προπαγάνδα παρά την πολύχρονη παρουσία της, είχε περιορισθεί στους σλαβόφωνους της πόλης με πενιχρά αποτελέσματα (15-30

1. Όλες οι ημερομηνίες του κειμένου αναγράφονται με βάση το παλιό ημερολόγιο.

2. ΑΣ (Αρχείο της Σερβίας), МИД, ПП, 162/1896, Θεσσαλονίκη, 22 Οκτωβρίου 1896, Ίβανιτς προς Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης.

3. ΑΣ, МИД, ПП, 162/1896, Θεσσαλονίκη, 20 Δεκεμβρίου 1896, Ίβανιτς προς Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης.

4. ΑΣ, МИД, ПП, 162/1896, Θεσσαλονίκη, 20 Δεκεμβρίου 1896, ό.π.

σπίτια), καταγράφοντας παρόμοιο συντελεστή επιτυχίας και στα χωριά. Ο Ίβανιτς εκτιμούσε πως, παρά την επιτυχία της ελληνικής προπαγάνδας, οι Σέρρες με τη γύρω περιοχή διατήρησαν σε πολύ μεγάλο βαθμό το σλαβικό τους χαρακτήρα και το γλωσσικό τους ιδίωμα, θεωρώντας τον πληθυσμό τους -κατά το ήμισυ- «εξελληνισμένους Σέρβους», υπαιτισσόμενος τη διαφύλαξη εθίμων, όπως η πατροπαράδοτη σερβική γιορτή του προστάτη Αγίου της οικογενείας (Σλάβα), τραγουδιών που υμνούν τα κατορθώματα Σέρβων ηρώων και της σλαβικής διαλέκτου, που ήταν πολύ κοντινή με τη σερβική γλώσσα, καταλήγοντας πως αυτός ο πληθυσμός δεν θα έπρεπε να θεωρηθεί χαμένος για τη Σερβία.

Γίνεται φανερό, από τις οπωσδήποτε υπερβολικές εκτιμήσεις του Ίβανιτς, ότι ο γεωγραφικός χώρος των Σερρών θα μπορούσε να αποτελέσει πρόσφορο έδαφος για τη σερβική προπαγάνδα, με αναγκαία προϋπόθεση υπογραμμίζει ο ίδιος, η σερβική διπλωματία να προσδιόριζε αν θα έτρεφε πραγματικές βλέψεις στην περιοχή ή θα τηρούσε απλώς μια παθητική στάση τακτικής στη διαμάχη με τους Βουλγάρους. Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνεται πως η πιθανή ίδρυση υποπροξενείου στις Σέρρες θα εξυπηρετούσε με τον καλύτερο τρόπο τα σερβικά συμφέροντα και από εμπορικής άποψης, μια που στην αγορά της Ανατολικής Μακεδονίας, η Σερβία δαπανούσε 7.000.000 δηνάρια ετησίως για εισαγωγές καπνού, κρασιού, σιτηρών και ριζιού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιγραφή της επίσκεψης του Ίβανιτς στη Μονή του Τιμίου Προδρόμου στο όρος Μενοίκιο, δύομισι ώρες απόσταση από την πόλη, διά μέσου απόκρημνου και επικίνδυνου, λόγω των ληστών, δρόμου. Το μοναστήρι ήταν μεγάλο σαν χωριό, αποτελούμενο από 100 σπίτια, 9 εκκλησίες και έναν πύργο με βιβλιοθήκη. Σε αυτό ασκήτευαν 30 μοναχοί και περίπου 20 μαθητές παρακολουθούσαν τα μαθήματα του ελληνικού σχολείου της μονής. Τα ετήσια έσοδα από τα ενοίκια, τα τσιφλίκια και την πώληση των προϊόντων που παρήγαγε ανέρχονταν σε 1.000 λίρες, ενώ το μοναστήρι επιβάρυνε παλιό χρέος 3.000 λιρών. Σύμφωνα με υπολογισμούς των πρεσβύτερων μοναχών τα θεμέλια της μονής έθεσε ο Επίσκοπος Ζιχνών Ιωάννης, χτίζοντας μια μικρή εκκλησία περί τα 1280. Κύριος κτήτορας θεωρείτο ο Στέφανος Δουσάν που περί τα 1347 ανήγειρε το μεγάλο ναό, ανανέωσε την παλιά μονή και ενίσχυσε σε μεγάλο βαθμό την ακίνητη περιουσία της, δωρίζοντάς της παράλληλα πολλά προνόμια⁵.

Επίσης πληροφορούμαστε ότι στη βιβλιοθήκη φυλάσσονταν τα αντίγραφα των χρυσόβουλων της μονής, μεταξύ των οποίων και ένα χρυσόβουλο του Δουσάν γραμμένο στα ελληνικά, με την υπογραφή: «Ἐγὼ Στέφανος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστός Κράλης καί αὐτοκράτωρ Σερβίας καί Ρωμανίας». Βάσει της περιγραφής του Γάλλου Προξένου στη Θεσσαλονίκη Cousinery,

5. AC, МИД, ПП, 162/1896, Θεσσαλονίκη, 20 Δεκεμβρίου 1896, ό.π.

που το 1814 είχε επισκεφθεί τον Τίμιο Πρόδρομο, ο Ίβανιτς στο νάρθηκα του μεγάλου ναού βρήκε την τοιχογραφία στην οποία απεικονίζονταν τέσσερις μορφές: του Σέρβου Βασιλιά Δουσάν, της συζύγου του Ελένης, του γιου τους Ούρος και του Επισκόπου Ιωάννη. Η τοιχογραφία ήταν παλιά, πολύ πιθανόν κοντινή ή σύγχρονη της βασιλείας του Σέρβου Ηγεμόνα. Το 1805 είχαν φρεσκαρισθεί τα χρώματα, δίχως όμως να αλλοιωθούν τα χαρακτηριστικά των μορφών. Τα πορτρέτα έφεραν τις εξής επιγραφές: «Άγιος Στέφανος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστός Βασιλεύς αὐτοκράτωρ Σερβίας». «Άγία Ἐλένη ἡ σύζυγος τοῦ Στεφάνου». «Μιχαήλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστός Βασιλεύς υἱός Στεφάνου». «Υπέροτιμος καὶ Ἐπίσκοπος Ζηχνῶν Ἅγιος Ἰωάννης κτίτωρ»⁶.

Η πρώτη αναφορά του Νούσιτς από τις Σέρρες, αποτελεί μία πολυσέλιδη έκθεση με πλούσιο υλικό για την πόλη και την ευρεία περιοχή του Στρουμόνα, σ' επίπεδο εθνολογικής σύνθεσης, εκκλησιαστικής και εκπαιδευτικής οργάνωσης καθώς και κοινωνικής δομής. Αρχικά επισημαίνει «ότι σύμφωνα με τη διάθεση του πληθυσμού, την παιδεία του και γενικά τον πολιτισμό που τις διέπουν, οι Σέρρες είναι ελληνικό μέρος». Τη διαπίστωση αυτή όμως ο Σέρβος Υποπρόξενος την ερμηνεύει βάσει της διαδικασίας του «εξελληνισμού της πόλης», την οποία πάλι επιχειρεί να καταδείξει με μία σειρά από ιστορικές, οικονομικές και κοινωνικές αλληλουχίες. Πρώτο, εκ των παραγόντων που συνέβαλαν στον εξελληνισμό των Σερρών, μια που κατά τον ίδιο, πριν περίπου έναν αιώνα αποτελούσαν «αμιγώς σλαβική πόλη», αναφέρει το γλωσσικό, και το γεγονός ότι τα ελληνικά ως γλώσσα του εμπορίου καθιστούσε αναγκαία την εκμάθησή τους από τον ντόπιο πληθυσμό. Σαν τόπος όπου διοργανωνόταν περίφημο πανηγύρι, συγκέντρωνε εμπόρους απ' όλα τα Βαλκάνια των οποίων σαν μέσο συνεννόησης χρησίμευε η ελληνική γλώσσα. Κατά τα τέλη του 18^{ου} με αρχές του 19^{ου} αιώνα, σημειώθηκαν μετακινήσεις οικονομικά εύρωστων στρωμάτων ελληνικού πληθυσμού από τα Ιωάννινα και άλλες περιοχές της επικράτειας του Αλή πασά. Ακολούθησε, την τρίτη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα, μεταναστευτικό ρεύμα από το χώρο ενδιάμεσα της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας, απόρροια των τουρκικών βαρβαροτήτων που υπέστη μετά την επανάσταση του 1821. Σύμφωνα με το Νούσιτς, αυτές οι εξελίξεις συνέβαλαν αποφασιστικά στην εθνολογική αλλοίωση των Σερρών. Επίσης η δημιουργία της Εξαρχίας σε μεγάλο βαθμό προκάλεσε αντίθετα αποτελέσματα, οδηγώντας τους σλαβόφωνους στην απόρριψη της μητρικής τους γλώσσας ως σχισματικής και στο να υιοθετήσουν ακόμη και στην ιδιωτική τους ζωή την ελληνική⁷. Σε αντίθεση με τα παραπάνω, ο Νούσιτς αναφέρει τρεις σλαβόφωνους «μαχαλάδες» εντός της πόλης: Αραμπαντζή, Άνω και Κάτω Καμένιτσα (Καμενίγια), των οποίων

6. АС, МИД, ПП, 162/1896, Θεσσαλονίκη, 20 Δεκεμβρίου 1896, ό.π.

7. АС, МИД, ПП, 228/1897, Αρ.Εγ.28, Σέρρες, 10 Σεπτεμβρίου 1897, Νούσιτς προς Σίμιτς.

οι κάτοικοι αποτελούσαν γηγενές στοιχείο.

Έναν επιπλέον λόγο, που οδηγήθηκε σε αποτυχία η βουλγαρική προπαγάνδα, αποτέλεσε το υψηλό θρησκευτικό φρόνημα των Σερραίων και η εκκλησιαστική οργάνωση, η οποία είτε διά μέσου των ιερέων είτε διά μέσου των επιτρόπων, συσπείρωνε το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων της πόλης. Σύμφωνα με χαρακτηρισμό του Νούσιτς, οι Σέρρες αποτελούσαν «ένα μικρό Άγιο Όρος» με περίπου 40 ιερείς να ιερουργούν. Αποτέλεσμα της οικονομικής ευρωστίας της πόλης υπήρξε και ο υψηλός αριθμός -περί τους 50- πολιτών με πανεπιστημιακή μόρφωση, που η πλειοψηφία έλαβε στην Αθήνα, αλλά και σε πόλεις όπως η Βιέννη, το Παρίσι και η Λειψία. Παρομοίως, η νέα γενιά των εμπόρων, είχε τελειώσει τουλάχιστον το εξατάξιο Γυμνάσιο των Σερρών.

Οι πρώτες εντυπώσεις για τον κρητικής καταγωγής, Μητροπολίτη Γρηγόριο, τον παρουσιάζουν ως ικανό και μορφωμένο ιεράρχη, με κύρος στο ποίμνιό του, ενεργητικό, να «χαίρει της εκτίμησης των τουρκικών αρχών στις οποίες ο λόγος του έχει πέραση». Αν και η ενορία του συγκαταλεγόταν στις εύπορες, σύμφωνα με φήμες τον διέκρινε πλεονεξία. Μετά από μερικές πολύωρες συζητήσεις που διεξήγαγε με τον Γρηγόριο και τις υποσχέσεις που έλαβε, ο Νούσιτς αποκόμισε το συμπέρασμα ότι «τη σερβική παρουσία θ' ανεχόταν ευχαρίστως, αλλά σε σοβαρές παραχωρήσεις δεν θα προέβαινε»⁸.

Γίνεται αναφορά στη «μεγάλη συμπάθεια» που έτυχε η σερβική παρουσία, διά μέσου της οποίας ο Νούσιτς επανέρχεται στις απόψεις περί «εξελληνισμένων Σερραίων». Διερευνώντας αν αυτή η συμπάθεια υπήρξε απόρροια του ξυπνήματος των βρισκόμενων σε «λήθαργο παραδόσεων» των κατοίκων της περιοχής των Σερρών, οδηγώντας τους -συνεπεία τούτου- κάτω από τη σκέπη της σερβικής σημαίας ή απλώς λειτούργησε η συνείδηση των «καλών Ελλήνων» που στο Σερβικό Προξενείο αναγνώρισαν ένα φυσικό σύμμαχο έναντι των Βουλγάρων, παρότι κατέληξε στη δεύτερη εκδοχή, δεν πτοήθηκε. Παράλληλα με τους φιλικά διακείμενους Σερραίους, αναφέρεται η ύπαρξη «κρυφό-Βούλγαρων», όπως χαρακτηριστικά τους κατονομάζει, μεταξύ του σλαβόφωνου στοιχείου της πόλης. Επρόκειτο περί τα 30 σπίτια που ενώ έστελναν τα παιδιά τους σε βουλγαρικό σχολείο, εκκλησιάζονταν σ' ελληνικούς ναούς, μένοντας προσκολλημένοι στο Πατριαρχείο⁹. Γύρω απ' αυτό τον πληθυσμό, υπολόγιζε ο Νούσιτς να θέσει τις βάσεις ενός φιλοσερβικού πυρήνα και από μέλη της σλαβόφωνης κοινότητας της πόλης και άλλων χωριών προέρχονταν οι εκκλήσεις προς το Σέρβο Υποπρόξενο, με το σκεπτικό πως μόνο η Σερβία μπορούσε να τους εξασφαλίσει ταυτόχρονα παραμονή στους κόλπους του Πατριαρχείου και

8. AC, МИД, ПП, 228/1897, Ар.Еγ. 28, ό.π.

9. AC, МИД, ПП, 228/1897, Ар.Еγ. 28, ό.π.

τη Θεία Λειτουργία στη μητρική τους γλώσσα, η οποία τους εστερείτο με το φόβητρο του σχίσματος.

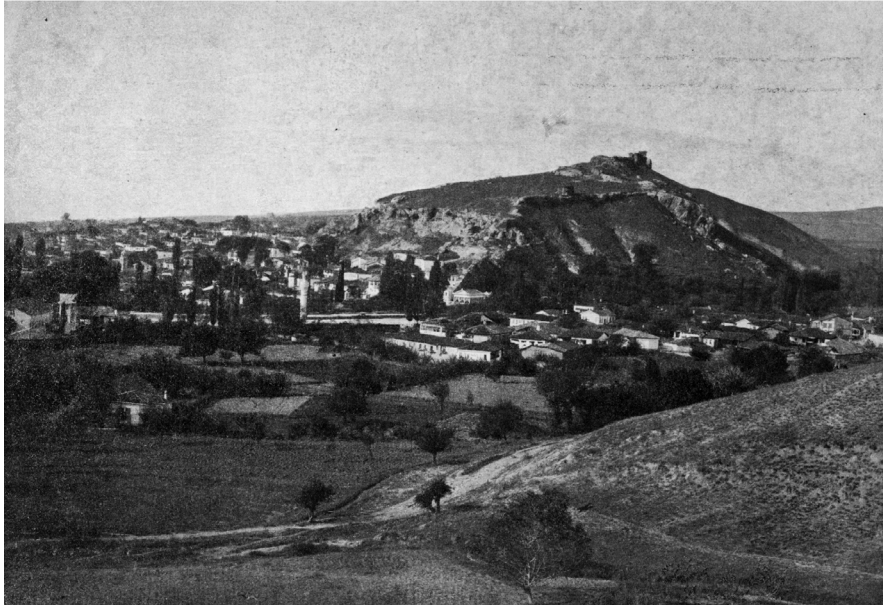
Χαρακτηριστικό παράδειγμα ασταθούς ή και παντελούς έλλειψης εθνικής συνείδησης μεταξύ του σλαβόφωνου πληθυσμού αποτελεί η περίπτωση του Μιχαήλο Μαργκάρση, επικεφαλής της βουλγαρικής παράταξης στην Τζουμαγιά, που φοβούμενος πως μετά την ίδρυση του Σερβικού Προξενείου θα χάσει και τους εναπομείναντες υποστηρικτές, παρέδωσε το γιό του στο Νούσιτς για να τον στείλει στο σερβικό οικοτροφείο στη Θεσσαλονίκη, δηλώνοντας την ετοιμότητά του να περάσει στη σερβική πλευρά¹⁰.

Παρά την πρόθεση του Βελιγραδίου το νεοϊδρυθέν προξενείο να έχει -αρχικά τουλάχιστον- το στάτους του παρατηρητή, συλλέγοντας πληροφορίες για τις ξένες προπαγάνδες, και δίνοντας εκτιμήσεις περί της αναγκαιότητας μιας ενδεχόμενης μελλοντικής δράσης, ο Νούσιτς εξ αρχής θεωρούσε λανθασμένη αυτή την παθητική στάση, που θα έδινε την αίσθηση αδιαφορίας και από μόνη της θα μπορούσε να ληφθεί ως απόδειξη ότι η Σερβία δεν είχε κανένα δικαίωμα να τρέφει φιλοδοξίες στην περιοχή. Συνδυάζοντας μια οικονομικά λιτή πολιτική, σύμφωνα με το πνεύμα του Βελιγραδίου, και την πεποίθηση πως επ' ουδενί δεν έπρεπε να μείνουν ανεκμετάλλευτες οι ευνοϊκές προς τη σερβική δραστηριότητα συνθήκες, ο Νούσιτς οριοθετεί τους -κατά τη γνώμη του- πιο συντηρητικούς στόχους της σερβικής γραμμής στις Σέρρες, με το σκεπτικό η σερβική διπλωματία έμπρακτα ν' αποδείκνυε ότι έτρεφε βλέψεις στο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Σε συνάρτηση με τα προαναφερθέντα στις άμεσες προτεραιότητές του συγκαταλέγονταν: 1) Η τέλεση της Θείας Λειτουργίας στα σλαβικά σε μια από τις εκκλησίες των Σερρών, σε συνδυασμό με την ύπαρξη Σέρβου ιερέα στην πόλη, 2) Η δραστηριοποίηση προς την κατεύθυνση ίδρυσης σερβικού δημοτικού σχολείου, 3) Η επίτευξη της τέλεσης της Θείας Λειτουργίας στη σλαβική γλώσσα σε κάποια από τα γύρω χωριά. Συνεπεία τούτου ζητούσε να του σταλούν εκκλησιαστικά βιβλία για 20 ναούς, τα οποία σταδιακά θα προωθούσε σε χωριά όπου η Θεία Λειτουργία τελούνταν στα ελληνικά¹¹. Την υλοποίηση αυτών των στόχων, θεωρούσε ο Νούσιτς ως μίνιμουμ των σερβικών επιδιώξεων στην περιοχή και αναγκαία προϋπόθεση μιας μελλοντικά μεγαλύτερης σ' έκταση και καλύτερης σε οργάνωση σερβικής προπαγάνδας.

Αρχικώς, ο Πρωθυπουργός και Υπουργός των Εξωτερικών της Σερβίας Τζώρτζε Σίμιτς, έκανε αποδεκτά και τα τρία αιτήματα, εγκρίνοντας τις ενέργειες του Νούσιτς προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση. Απ' ό,τι μπορεί να διαπιστωθεί, μόνο ο στόχος της ίδρυσης δημοτικού σχολείου πήρε το δρόμο της υλοποίησης, μετά την επιτυχία του Υποπροξένου να συγκεντρώσει 100 υπογραφές, πρωτίστως από τους μαχαλάδες των Σερρών, και στις 9 Νοεμ-

10. АС, МИД, ПП, 228/1897, Ар.Еγ. 28, ό.π.

11. АС, МИД, ПП, 228/1897, Ар.Еγ. 28, ό.π.

Άποψη των Σερρών με την Ακρόπολη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα
 Πηγή: И. Иванић, *Македонија и Македонци*, Београд 1906.

βρίου 1897 να υποβάλει αίτηση στις τουρκικές αρχές.

Καμπή στη βραχύχρονη παρουσία του Σερβικού Προξενείου στις Σέρρες αποτελεί το 1898, χρονιά κατά την οποία έλαβαν χώρα γεγονότα που δρομολόγησαν εξελίξεις με άμεσο αντίκτυπο στις ελληνοσερβικές διπλωματικές σχέσεις. Ο προπαγανδιστικός προσανατολισμός του Νούσιτς πρωταρχικό στόχο είχε τη διεύρυνση ερεισμάτων μεταξύ των σλαβόφωνων της πόλης και της γύρω περιοχής, καλλιεργώντας παράλληλα φιλικές σχέσεις με τις τοπικές τουρκικές αρχές. Μια τέτοια δραστηριότητα όμως δεν μπορούσε παρά να προκαλέσει την αντίδραση της ελληνικής πλευράς, της οποίας ζωτικά εθνικά συμφέροντα ήταν συνυφασμένα με το συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, τη στιγμή μάλιστα που και η βουλγαρική προπαγάνδα είχε υποστεί σημαντική αποτυχία. Ευνοϊκή συγκυρία για τις σερβικές προθέσεις υπήρξε η απουσία του Έλληνα Προξένου, συνεπεία του ελληνοτουρκικού πολέμου το 1897, καθώς και η πολύμηνη παραμονή του Μητροπολίτη στο Άγιο Όρος. Η επανεργοποίηση του Στουρνάρη στα καθήκοντά του στις 9 Φεβρουαρίου 1898, προκάλεσε μία σειρά συγκρούσεων σ' όλο το φάσμα της ελληνοσερβικής αντιπαραθέσης, που τελικά δεν περιορίστηκε μόνο σε διπλωματικό επίπεδο.

Μόλις το Μάρτιο, ξέσπασε διαμάχη με αφορμή το αίτημα του Νούσιτς περί παραχώρησης τιμητικής θέσης στο μητροπολιτικό ναό. Επρόκειτο για τη χρήση τραπεζιού, που συνηθιζόταν από τους διπλωματικούς αντιπροσώπους σε πόλεις με προξενικές αρχές. Καθώς, μετά την επιστροφή του Στουρ-

νάρη, δεν ήταν δυνατή η χρήση του δικού του τραπεζιού, οι επίτροποι πρότειναν στον Υποπρόξενο να φτιάξει δικό του. Η παρεμπόδιση της πρόθεσης αυτής από τον αντικαταστάτη του Μητροπολίτη, αποτέλεσε μεγάλη προσβολή κατά το Νούσιτς για το αξίωμα και την αξιοπρέπειά του, οδηγώντας τον στην απόφαση να σταματήσει να εκκλησιάζεται. Ταυτόχρονα, με το σκεπτικό της απόρριψης της συγνώμης που ο ίδιος ανέμενε εκ μέρους της Μητρόπολης, πρότεινε στο Βελιγράδι τη δημιουργία παρεκκλησιού εντός του προξενικού χώρου, με το πρόσχημα της δυνατότητας του εκκλησιασμού για τον ίδιο και την οικογένειά του. Υπέρ της πρότασης συνηγορούσε η ύπαρξη Σέρβου ιερέα στις Σέρρες, αναγνωρισμένου από το Πατριαρχείο. Από τους ανωτέρους του ο Νούσιτς αιτήθηκε την έγκριση χορήγησης 100 δηναρίων, καθώς και την αποστολή απαραίτητων εκκλησιαστικών αντικειμένων, σκευών και ιερατικών βιβλίων στη σλαβική γλώσσα¹². Απώτερος στόχος του Υποπρόξενου, μετά την πάροδο ευλόγου χρονικού διαστήματος, ικανού ώστε να κοπάσουν οι αντιδράσεις της ελληνικής πλευράς, αποτελούσε η στέγαση σλαβικής εκκλησιαστικής εστίας εκτός των ορίων του Προξενείου, υπολογίζοντας πάντοτε στην αρωγή των τοπικών τουρκικών αρχών.

Παίρνοντας αρνητική απάντηση στην πρότασή του και μη λαμβάνοντας την αναμενόμενη συγνώμη της Μητρόπολης, ο Νούσιτς βρέθηκε σε δεινή θέση, ζητώντας υπομονετικά οδηγίες για την περαιτέρω στάση του από τον Πρωθυπουργό και Υπουργό των Εξωτερικών Βλάνταν Τζώρτζεβιτς¹³. Κάτω από το βάρος των γεγονότων, σε κάποια στιγμή σκέφτηκε την ιδέα προσέγγισης με το νεοαφιχθέντα Βούλγαρο εμπορικό πράκτορα και τη σύναψη κοινού σλαβικού μετώπου έναντι της ελληνικής κυριαρχίας. Για το Σέρβο ιερέα Ατανάς Ιβάνοβιτς γνωρίζουμε ότι βρισκόταν στις Σέρρες πριν τον Νούσιτς ως έμμισθος του Γενικού Προξενείου της Θεσσαλονίκης, μ' ετήσιες αποδοχές 1.440 δηνάρια. Η εκεί παρουσία του αποτελούσε μόνιμη πρόκληση προς την ελληνική κοινότητα και θα μπορούσε ν' αιτιολογηθεί μόνο στην περίπτωση ιερουργίας σε σερβικό ναό ή παρεκκλησί. Δεν είχε συμπεριληφθεί σε προπαγανδιστικές δραστηριότητες, ούτε είχε συμμετάσχει στην καμπάνια υπέρ του σερβικού σχολείου, μη προσφέροντας ουσιαστικά πουθενά τις υπηρεσίες του, παρά από το να εγείρει τη συνεχή δυσπιστία του ελληνικού πληθυσμού περί των προθέσεων του Υποπρόξενου, του οποίου ως επόμενο βήμα θεωρείτο η δημιουργία σερβικής εκκλησίας. Θέλοντας να μετριάσει τις αντιδράσεις, διευκολύνοντας το περαιτέρω έργο του, ο Νούσιτς, πρότεινε στο Βελιγράδι την επανατοποθέτηση του ιερέα στο χώρο ευ-

12. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 24/1898, Σέρρες, 6 Μαρτίου 1898, Νούσιτς προς Τζώρτζεβιτς.

13. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 38/1898, Σέρρες, 9 Απριλίου 1898, και ПП, Но 51/1898, Σέρρες 25 Απριλίου 1898.

θύνης του Γενικού Προξενείου της Θεσσαλονίκης¹⁴.

Σε άλλη επιστολή προς το Βλάνταν Τζώρτζεβιτς στις 30 Μαΐου, επισήμηναι πως ήδη από το Μάρτιο στερείτο το δικαίωμα του εκκλησιασμού. Διεξάγοντας συζητήσεις περί του θέματος με τον Έλληνα Πρόξενο, αρχικά του προτάθηκε η αναμονή της επιστροφής του Μητροπολίτη για την επίλυση του ζητήματος. Με την πάροδο όμως των συνομιλιών, ο Στουρνάρης παραδέχθηκε ότι η αρνητική στάση της Μητρόπολης δεν υπήρξε τυχαία, αλλά συνδεόταν με τη διαμάχη που είχε ξεσπάσει μετά την κατάθεση αίτησης ίδρυσης σερβικού δημοτικού, υπογραμμίζοντας «πως και η ελληνική εκκλησία υποχρεούται να συμμετάσχει στην προάσπιση των ελληνικών συμφερόντων», συμβάλλοντας στην αντίσταση που προβαλλόταν ενάντια στη λειτουργία σερβικού σχολείου¹⁵. Στις επισημάνσεις του ο Νούσιτς απευθύνει κατηγορία κατά του Στουρνάρη, ο οποίος με τις ενέργειες και τις οδηγίες του προς τους ιερείς, έτεινε να καταδείξει πως Έλληνες και Σέρβοι δεν έχουν την ίδια κοινή πίστη και εκκλησία, εξισώνοντας τρόπον τινά τους δεύτερους με τους Βουλγάρους.

Με την επιστροφή του Γρηγορίου στις 11 Ιουνίου και μετά από επέμβαση του Πατριαρχείου, το πρόβλημα γύρω από το προξενικό τραπέζι έδειχνε να βαίνει προς εκτόνωση, καθώς βέβαια πλησίαζε η 2^α Αυγούστου, ημέρα που ο Υποπρόξενος έπρεπε να τελέσει δοξολογία προς τιμή του Σέρβου Μονάρχη. Σύντομα όμως ο Μητροπολίτης, μετά από επέμβαση του Έλληνα Προξένου άλλαξε στάση, πληροφορώντας τον Νούσιτς ότι δεν ήταν δυνατόν να του επιτραπεί η χρήση τραπεζιού, διότι αυτή η παραχώρηση θα προκαλούσε την οργή του «λαού», που ήδη ήταν εξαγριωμένος με τις δραστηριότητες του Υποπρόξενου, και δεν θα δίσταζε ν' αντιδράσει βίαια διαλύοντας και πετώντας έξω από το ναό ένα τέτοιο τραπέζι. Για τη συγκεκριμένη κατάσταση, ο Γρηγόριος διαμήνυσε στο Νούσιτς πως πληροφόρησε το Πατριαρχείο. Σ' έκθεση προς το Σέρβο επιτετραμμένο στην Κωνσταντινούπολη Στόγιαν Νοβάκοβιτς, παραθέτει ότι κατά την απουσία του Στουρνάρη, ο ίδιος δεν είχε κανένα πρόβλημα με το «λαό» των Σερρών, ακόμα και όταν ξεκίνησε ενέργειες για τη θεμελίωση σερβικού σχολείου, η πράξη αυτή δε θεωρήθηκε εχθρική από τον ελληνικό πληθυσμό της πόλης. Με την επαναλειτουργία του Έλληνικού προξενείου η κατάσταση άλλαξε άρδην. Στο προσκήνιο ήρθαν απόψεις «που χαρακτηρίζουν όλους τους Έλληνες Προξένους», καυτηριάζοντας συνάμα την έντονη αντισερβική δράση του Στουρνάρη κατά τη θητεία του στα Σκόπια. Επίσης, του προσάπτει απολυταρχική στάση, καταθέτοντας πως η πρώτη ερώτηση που του έθεσε ήταν

14. AC, МИД, ПП, 647/1898, Ар.Еγ.52, Σέρρες, 25 Μαρτίου 1898, Νούσιτς προς Τζώρτζεβιτς.

15. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сресу, ПП, Но 69/1898.

«τι ζητάει εδώ Σερβικό προξενείο;»¹⁶.

Προβαίνοντας σε ανάλυση της έννοιας «λαός», ο Νούσιτς κατατάσσει τον πληθυσμό των Σερρών σε τρεις τάξεις. Στην πρώτη τοποθετεί τον «εμπορικό κόσμο», αποτελούμενο από παλιούς, σοβαρούς εμπόρους, με πείρα και γνώση από την παγκόσμια αγορά: αφοσιωμένοι στις ενασχολήσεις τους δεν έδειχναν ενδιαφέρον να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες «υπόγειου χαρακτήρα» που κατεύθυνε η Μητρόπολη. Σ' αυτή την τάξη με την κοσμοπολίτικη νοοτροπία και τα εμπορικά ενδιαφέροντα, ο Γρηγόριος δεν είχε καμία επιρροή και ο Νούσιτς απέκλειε την ταύτισή της με την έννοια «λαός». Η δεύτερη ομάδα αποτελούνταν από τους «μαχαλάδες», δηλαδή τις συντεχνίες (σινάφια), τους μαστόρους και όλα τα χαμηλά στρώματα της πόλης. Αυτός ο κόσμος των μικροεμπόρων και των βιοπαλαιστών πρόσφερε 100 υπογραφές, τονίζει ο Νούσιτς, στην καμπάνια υπέρ του σερβικού σχολείου, δηλώνοντας έμπρακτα τη δυσαρέσκειά του προς τη Μητρόπολη για την αποφυγή εκλογής επιτρόπων από τα συγκεκριμένα στρώματα, επιλέγοντας συνεχώς μεταξύ των δικηγόρων, των γιατρών και γενικά του περιβάλλοντος που περιστοίχιζε το Ελληνικό Προξενείο. Αντιθέτως, όταν η Μητρόπολη ξεκίνησε αγώνα εναντίον του σερβικού σχολείου, δεν κατάφερε να συγκεντρώσει παρά 47 υπογραφές υποστήριξης. Επίσης κατά τον Υποπρόξενο, οι εκπρόσωποι αυτής της τάξης αποκλείονταν ως υποψήφια μέλη του εξαγριωμένου «λαού»¹⁷.

Απέμεινε ό,τι θα ονομάζαμε τάξη της διανόησης, η οποία σύμφωνα με τον Νούσιτς, είχε συνδέσει τις τύχες της μ' αυτές του ελληνισμού, και στελέχη της απάρτιζαν τον αναφερόμενο κύκλο ο οποίος κινούνταν γύρω από το Ελληνικό Προξενείο. Σ' αυτό συγκαταλέγονταν οι δάσκαλοι, καθηγητές, δικηγόροι, γιατροί, οικονομολόγοι και όλοι οι υπόλοιποι που «πολύ σπάνια έχουν κάτι κοινό με το λαό». Αυτοί αποτελούσαν πειθήνια όργανα του Στουρνάρη και θα μπορούσαν να εκτελέσουν οποιαδήποτε διαταγή του Έλληνα Προξένου, συμπεραίνει ο Νούσιτς. Καλεί δε τον Γρηγόριο να εκτελέσει τη διαταγή του Πατριαρχείου περί παραχώρησης τραπεζιού, ενώ ο ίδιος εκφράζει την ετοιμότητά του ν' αναμένει καρτερικά την «οργή του λαού», διότι μία τέτοια ντροπιαστική ενέργεια θ' απέφερε τ' αντίθετα αποτελέσματα για τους υποκινητές της¹⁸. Υπό τις παρούσες συνθήκες, με τον Στουρνάρη να διεξάγει με «άγριο τρόπο» τον αγώνα του, δεν θα μπορούσε να τελεστεί δοξολογία, καταλήγει ο Νούσιτς στην επιστολή του στο Νοβάκοβιτς, υπογραμμίζοντας πως το πρόβλημα που προέκυψε μετατράπηκε πλέον σε «ζήτημα τιμής και υπόληψης» για τη σερβική πλευρά, ζητώντας ξανά τη διαμεσολάβησή του στο Πατριαρχείο.

16. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 94/1898, Σέρρες, 7 Ιουλίου 1898.

17. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 94/1898, ό.π.

18. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 94/1898, ό.π.

Με την ίδια ημερομηνία ο Νούσιτς απέστειλε επιστολή στο Βελιγράδι, εκθέτοντας επίσης την άποψη ότι η απόρριψη παραχώρησης προξενικού τραπεζιού αρχικώς θα μπορούσε και να μην έχει μεγάλη σημασία, αλλά ήδη είχε εξελιχθεί σε «ζήτημα τιμής και υπόληψης», το οποίο δεν μπορούσε να εγκαταλειφθεί. Η αρνητική εξέλιξη του όλου θέματος δυσκόλεψε τη θέση του Υποπροξένου, που αδυνατούσε να εκτελέσει τη διαταγή του Υπουργείου των Εξωτερικών περί τέλεσης δοξολογίας προς τιμήν του Σέρβου Μονάρχη, ζητώντας οδηγίες για τις περαιτέρω ενέργειές του¹⁹.

Απαντώντας στο Νοβάκοβιτς σχετικά με την κατηγορητήρια επιστολή του Γρηγορίου στο Πατριαρχείο και τις δραστηριότητές του στις Σέρρες -αντικρούοντας το Μητροπολίτη- ο Υποπρόξενος τονίζει πως καθ' όλο το χρονικό διάστημα και παρότι είχε εκδηλώσει τις προθέσεις του για την ίδρυση σερβικού σχολείου, η Μητρόπολη, μην πιστεύοντας ότι θα καταφέρει να συλλέξει τις απαραίτητες υπογραφές, δεν είχε εκφράσει καμία δυσανεμία. Μόνο μετά την κατάθεση της αίτησης με τις 100 υπογραφές άλλαξε η εκτίμηση της Μητρόπολης, κατηγορώντας τον Υποπρόξενο πως «ενεργεί απρεπώς και συμπεριφέρεται ανάρμοστα». Η πρώτη «ανάρμοστη συμπεριφορά», επισημαίνει ο Νούσιτς, σχετίζεται με την προσπάθεια λειτουργίας σερβικού δημοτικού και όχι με την κατασκευή τραπεζιού στο ναό. Για του λόγου το αληθές, ανατρέχει στην επιστολή της 30ής Μαΐου. Ένα άλλο επιχείρημα που χρησιμοποιεί ο Νούσιτς είναι η σχεδόν δεκάμηνη παραμονή του Γρηγορίου στο Άγιο Όρος (από τις 17 Αυγούστου 1897 έως τις 11 Ιουνίου 1898). Διερωτόμενος αν θα μπορούσε να γνωρίζει ακριβώς μέχρι τότε υπήρξε «καλός» και από τότε «χάλασε», κρίνοντας αντικειμενικά, σε σχέση με τα γεγονότα, το έργο του στις Σέρρες, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η κατηγορητήρια επιστολή προς τον Πατριάρχη ουσιαστικά υπαγορεύθηκε στο Μητροπολίτη²⁰. Κλείνοντας την έκθεση του, πληροφορεί το Νοβάκοβιτς πως, λαμβάνοντας τις οδηγίες του, θα συνεχίσει την ίδια σταθερή στάση απέναντι στο Γρηγόριο και τον Έλληνα Πρόξενο.

Στις 29 Ιουλίου, ο Νούσιτς έλαβε διαβεβαίωση από το Νοβάκοβιτς για τη θετική επίλυση του ζητήματος της παραχώρησης τραπεζιού, ώστε να αιτηθεί στο μουτασερίφη την τέλεση δοξολογίας. Πράγματι, στις 30 Ιουλίου, κατέθεσε έγγραφη αίτηση μετά την έγκριση της οποίας η Μητρόπολη έθεσε δύο ναούς στη διάθεσή του. Την ίδια μέρα το απόγευμα πήρε οδηγίες από το Βελιγράδι ότι στην περίπτωση που δεν έφθανε εγκαίρως η επίλυση του θέματος περί τραπεζιού να τελέσει τη δοξολογία στο Προξενείο. Μετά τα νέα δεδομένα, ο Υποπρόξενος ζήτησε επειγόντως τηλεγραφική επαλήθευση

19. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 112/1898, Σέρρες, 7 Ιουλίου 1898.

20. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 121/1898, Σέρρες, 22 Ιουλίου 1898.

από την Κωνσταντινούπολη για τη θετική επιδίκαση του προβλήματος και αν έπρεπε να τελέσει τη δοξολογία στην εκκλησία, λαμβάνοντας θετική απάντηση.

Στις παραμονές του εορτασμού έλαβαν χώρα δύο συμβάντα τα οποία ο Νούσιτς δεν θεωρεί καθόλου τυχαία, προσδίδοντάς τα ιδιαίτερη σημασία. Μία εβδομάδα πριν τη 2^α Αυγούστου, ο Γρηγόριος έφυγε στη Μονή του Τιμίμου Προδρόμου, όπου για διάφορους λόγους θα παρέμενε έως το πέρας της ιεροτελεστίας προς τιμή των γενεθλίων του Σέρβου Βασιλιά. Ο Στουρνάρης, ενεργώντας λιγότερο διπλωματικά, και ελπίζοντας σε πιθανή εμπλοκή του αιτήματος στις τουρκικές αρχές, περίμενε τις 30 Ιουλίου για να το «σκάσει» στη μονή, όπως υπογραμμίζει ο Νούσιτς, χαρακτηρίζοντας το φταίξιμό του σημαντικότερο και την ενέργειά του επιδεικτική, καθότι τύχαινε ν' αντιπροσωπεύει το ελληνικό Βασίλειο στις Σέρρες²¹.

Στη συνέχεια της έκθεσής του, ο Σέρβος Υποπρόξενος κατηγορεί τη Μητρόπολη για σοβαρές εκούσιες παραλείψεις κατά την τέλεση της δοξολογίας. Πρώτο αναφέρθηκε το όνομα του σουλτάνου και μετά του Σέρβου Μονάρχη, παρότι ήταν το τιμώμενο πρόσωπο, ενώ αναφορά στ' όνομα του σουλτάνου γινόταν μόνο στις περιπτώσεις που εξέδιδε ιδιαίτερη διαταγή το Πατριαρχείο. Δεν ψάλθηκαν τροπάρια προβλεπόμενα κατά την τέλεση δοξολογίας, με κυριότερο το πολυχρόνιο. Σύμφωνα με τ' αναφερθέντα, ο Νούσιτς οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι στόχος του Στουρνάρη και του Γρηγορίου υπήρξε η απαξίωση και ο εμπαιγμός της ιεροτελεστίας. Παρά την προσπάθεια υποβάθμισης του εορταστικού τελετουργικού και τις αναφορές του Μητροπολίτη περί οργισμένου πλήθους, πληροφορούμαστε την αθρόα προσέλευση του κόσμου, τόσο στην εκκλησία όσο και στη δεξίωση στο Προξενείο, όπου παραβρέθηκαν περισσότεροι από 200 επισκέπτες, μεταξύ των οποίων «ευυπόληπτοι πολίτες καθώς και άνθρωποι του λαού». Παράλληλα, παρατίθεται η παντελής έλλειψη αντιπροσώπων του Ελληνικού Προξενείου και της Μητρόπολης.

Με έμφαση ο Νούσιτς αναφέρει, την καρτερική ανοχή της εχθρικής εκστρατείας εναντίον του σερβικού σχολείου, του ίδιου και της οικογένειάς του, εναντίον του Προξενείου, αλλά δεν θα μπορούσε ν' ανεχθεί την απαξίωση του εορτασμού προς τιμήν του Σέρβου Μονάρχη και κατ' επέκταση στο ίδιο το πρόσωπό του. Θεωρούσε ότι δύο τρόποι υπήρχαν για να δοθεί ικανοποίηση στη γινόμενη προσβολή. Η άμεση αντικατάσταση του Στουρνάρη ή η δημιουργία παρεκκλησιού στο πλαίσιο του Προξενείου, όπου θα ιερούργουσε Σέρβος ιερέας. Πρότεινε επίσης να εγκαταλειφθεί η πολιτική της εγκράτειας και να επιχειρηθεί «ευρείας έκτασης» δραστηριότητα, καταλήγοντας στη φιλόδοξη εκτίμηση ότι μ' ενισχυμένο προϋπολογισμό, μετά

---

21. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегресу, ПП, Но 130/1898, Σέρρες, 4 Αυγούστου 1898, Νούσιτς προς Τζώρτζεβιτς.

από πέντε χρόνια δουλειάς θα ανέτρεπε το υπάρχον στάτους, ώστε οι Σέρβοι να καθίσταντο κυρίαρχοι της κατάστασης²².

Μόλις μετά από λίγες μέρες, ο Νούσιτς πληροφορεί το Βελιγράδι για την ύπαρξη βásiμων φημών περί μετάθεσης του Στουρνάρη στα Ιεροσόλυμα, προηγούμενο σταθμό της θητείας του, και τη μετακίνηση του Μπέτσου από το Μοναστήρι, ο οποίος πριν μία δεκαετία ξαναείχε θητεύσει στις Σέρρες. Το γεγονός της επικείμενης μετάθεσης του Στουρνάρη δημοσιευμένο στον αθηναϊκό τύπο, συνδέθηκε στην πόλη άμεσα με τα δρώμενα της 2^{ας} Αυγούστου. Η ανάκληση της απόφασης ερμηνεύθηκε από τον Υποπρόξενο πως οφειλόταν στις ενέργειες του Έλληνα Προξένου, που από την πλευρά του «έκανε τα πάντα» για να παραμείνει, καθώς και στις αντιρρήσεις του Μπέτσου ο οποίος επιδίωκε να συνταξιοδοτηθεί²³.

Προάστιο των Σερρών κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα
Πηγή: И. Иванић, *Македонија и Македонци*, Београд 1906.

Παρά τις διαβεβαιώσεις από την Κωνσταντινούπολη περί θετικής επίδικσης του ζητήματος της χρήσης τραπεζιού στο μητροπολιτικό ναό και τη διαταγή του Πατριάρχη προς το Γρηγόριο, σε σχετική συζήτηση με το Μητροπολίτη, ο Νούσιτς έλαβε την αποστομωτική απάντηση ότι «απ' όλη αυτή την υπόθεση δεν θα υπάρξει τίποτα», και θα ήταν καλύτερα να μην

22. АС, Конзулат Краљевине Србије у Сересу, ПП, Но 130/1898, ό.π.

23. АС, МИД, ПП, 170/1898, Ар. Еγ.135, Σέρρες, 7 Αυγούστου 1898, και Ар. Еγ. 140, Σέρρες, 16 Αυγούστου 1898, Νούσιτς προς Τζώρτζεβιτς.

είχε άδिका ανακινήσει το όλο θέμα²⁴. Την ίδια στάση τήρησε ο Γρηγόριος και στις επόμενες συνομιλίες. Αντικρούοντας τις σερβικές κατηγορίες αναφορικά με τον εορτασμό της 2^{ας} Αυγούστου ο Γρηγόριος αντιπαρέθεσε: 1) τον Άγιο Πρόδρομο επισκέφθηκε κατά παραγγελία του Πατριάρχη για τον έλεγχο λογαριασμών, 2) η αρχική αναφορά του σουλτάνου ήταν συνήθης σ' όλες τις δοξολογίες που τελούνταν προς τιμή ξένων ηγεμόνων και 3) η απουσία του πολυχρόνιου οφειλόταν σε παράλειψη του ψάλτη. Βάσει των συγκεκριμένων επιχειρημάτων, τα οποία δεν φάνηκαν καθόλου πειστικά στον Νούσιτς, θα δικαιολογείτο ο Μητροπολίτης κατά των παραστάσεων του Νοβάκοβιτς στο Πατριαρχείο²⁵.

Ο Νούσιτς έδειξε μεγάλη επιμονή στην πρόταση της λειτουργίας παρεκκλησιού εντός του Σερβικού Προξενείου, αν και γνώριζε τις δυσκολίες του εγχειρήματος, λόγω της τουρκικής νομοθεσίας, ζητώντας ακόμη και την συνδρομή του Νοβάκοβιτς από την Κωνσταντινούπολη. Σε περίπτωση επιτυχίας θα καταγραφόταν «προηγούμενο» που θα μπορούσε να διευκολύνει την ίδρυση παρεκκλησιού στο Μοναστήρι, ως μοναδικό τρόπο για την τέλεση Θείας Λειτουργίας στα σλαβικά σ' αυτή την πόλη²⁶. Καυτηριάζει την τοποθέτηση της Μητρόπολης προς τη σερβική κίνηση και προς τον ίδιο, με αποτέλεσμα να στερείται για μήνες μαζί με την οικογένειά του το δικαίωμα του εκκλησιασμού και της Θείας Κοινωνίας. Υπογραμμίζοντας συνεχώς την ανάγκη ικανοποίησης για την προσβολή που διεπράχθη -όπως υποστήριζε- εις βάρος του Σέρβου Μονάρχη, πολύ πιθανόν ο Νούσιτς να επιδίωκε ικανοποίηση σε προσωπικό επίπεδο. Διαγραφόταν ένα είδος βεντέτας μεταξύ του ίδιου από τη μία πλευρά, του Έλληνα Προξένου και του Μητροπολίτη από την άλλη. Στην περίπτωση του Στουρνάρη, εκφράζεται όλη η εμπάθεια προς τους Έλληνες διπλωμάτες. Τον χαρακτηρίζει σχεδόν «αμόρφωτο άνευ καθόλου ευφυΐας», άνθρωπο που «δεν έχει διαβάσει τίποτα άλλο εκτός εφημερίδες». Μεταξύ των «μεγάλων έργων» που ειρωνικά του καταλογίζει αναφέρονται η «σκανδαλώδης» δράση του στα Σκόπια και η επιβολή «αδιαλλαξίας» στις τάξεις των Ελλήνων Σερραίων, οι οποίοι νωρίτερα ήταν φιλήσυχοι άνθρωποι. Για το Γρηγόριο, καταμαρτυρεί πως «πολύ πιο επείγουσα είναι η διαταγή του Έλληνα Προξένου απ' ότι όλες οι προσταγές του Πατριάρχη ακόμη και αν συνοδεύονται με αποφάσεις της Ιεράς Συνόδου»²⁷. Αυτές οι δύο προσωπικότητες εν γένει βρισκόνταν πίσω

24. АС, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 167/1898, Сέρρες, 2 Σεπτεμβρίου 1898, Νούσιτς προς Νοβάκοβιτς.

25. АС, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 194/1898, Сέρρες, 16 Σεπτεμβρίου 1898, Νούσιτς προς Νοβάκοβιτς.

26. АС, Конзулат Краљевине Србије у Сегесу, ПП, Но 206/1898, Сέρρες, 24 Οκτωβρίου 1898, Νούσιτς προς Νοβάκοβιτς, και ПП, Но200/1898, Сέρρες, 20 Σεπτεμβρίου 1898, Νούσιτς προς Τζώρτζεβιτς.

27. АС, МИД, ПП, 228/1898, Ар. Еγ.168, Сέρρες, 4 Σεπτεμβρίου 1898, Νούσιτς προς Τζώρ-

από κάθε σκευωρία με στόχο να υπονομευθεί το έργο του Σέρβου Υποπροξένου, σύμφωνα πάντοτε με τις απόψεις του ίδιου.

Δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί η ακριβής χρονική στιγμή που ξεκίνησε η διαμάχη γύρω από τις τοιχογραφίες στη Μονή του Τιμίου Προδρόμου, με αποτέλεσμα την καταστροφή τους, ενώ επίσης μόνο διαφαίνονται τα βαθύτερα αίτια αυτής της πράξης, η οποία προκάλεσε τη δριμύτατη αντίδραση της σερβικής διπλωματίας - εκθέτοντας το Πατριαρχείο και κατηγορώντας την ελληνική πλευρά για αδιαλλαξία και σοβινισμό. Ο Νούσιτς σαν κύρια αιτία αναφέρει το μεγάλο σεβασμό του λαού απέναντι στις παραστάσεις και στο πρόσωπο του Δουσάν, τον οποίο θεωρούσε όχι μόνο κτήτορα και μεγάλο ευεργέτη, αλλά και προστάτη του μοναστηριού. Επίσης το γεγονός ότι σε διάστημα ενός έτους επισκέφθηκε τρεις φορές το μοναστήρι, έχοντας μαζί του φιλοξενούμενους στους οποίους παρουσίαζε τις απεικονίσεις του Δουσάν²⁸. Κατά την πρώτη επίσκεψη, διεξήχθη ζωηρή συζήτηση αναφορικά με το σε ποιο πρόσωπο αντιστοιχούσε η μορφή του Σέρβου Ηγεμόνα, καθότι ο ηγούμενος, ήταν πεπεισμένος πως ανήκε στο Στέφανο Δετσάνσκι, ενώ ο Νούσιτς συνηγορούσε υπέρ του Μεγάλου Δουσάν. Ήδη από τις 12 Αυγούστου, ο Νοβάκοβιτς μεσολαβεί στο Πατριαρχείο για τη διαφύλαξη των τοιχογραφιών, καταδεικνύοντας τον Στουρνάρη και το περιβάλλον του ως υποκινητές του σχεδίου για την καταστροφή των μνημείων. Στη χειρότερη των περιπτώσεων, ζητούσε να παραχωρηθεί ικανός χρόνος, ώστε ν' αναπαραχθούν από τη σερβική πλευρά, πριν από την τέλεση αυτής «της πράξης βανδαλισμού παραμονές του 20^{ου} αιώνα»²⁹.

Επρόκειτο για δύο αναπαραστάσεις του Σέρβου Ηγεμόνα Δουσάν. Η πρώτη βρισκόταν στο νάρθηκα του κυρίως ναού και εκτός του Ίβανιτς αναφέρονταν και από προηγούμενους επισκέπτες της μονής. Όπως έχει ήδη λεχθεί απεικονιζόταν ο Δουσάν με την οικογένειά του και ο Νούσιτς την χαρακτήριζε μνημειακής σημασίας, καθώς χρονικά θεωρούνταν κοντινή ή και σύγχρονη του Σέρβου Κράλη, αποδίδοντας πιστότερα τη μορφή του σε σχέση μ' άλλες παραστάσεις. Ήταν διαστάσεων 1 μ. και 80 εκ. ύψος με 2 μ. και 20 εκ. μήκος. Η δεύτερη, ίδιων διαστάσεων, βρισκόταν στην είσοδο του μοναστηριού και δεν μνημονευόταν σε καμία από τις προηγούμενες περιγραφές της μονής³⁰.

Η τελευταία επίσκεψη του Νούσιτς έλαβε χώρα τις 3 Σεπτεμβρίου 1898, αφού είχε προηγηθεί η επίσκεψη του Μητροπολίτη, με αφορμή τον πανηγυρισμό της Μονής στις 29 Αυγούστου. Τότε κατά τον ίδιο πάρθηκε η τελική απόφαση για την καταστροφή των απεικονίσεων. Ως αφορμή ο ηγούμενος

τζεβιτς.

28. АС, МИД, ПП, 228/1898, Ар. Еγ. 168, ό.π.

29. АС, МИД, ПП, 170/1898, Ар. Пр. 5429, Μετάφραση από τα ελληνικά.

30. АС, МИД, ПП, 228/1898, Ар. Еγ. 168, ό.π.

επικαλέσθηκε το γεγονός ότι ο Δουσάν δεν είχε αγιάσει σε αντίθεση με τον Στέφανο Δετσάνσκι τον οποίο ήταν πεπεισμένος πως αναπαραστάσει η μορφή στις τοιχογραφίες. Παρά την προσπάθεια ν' αποτρέψει τους πατέρες απ' αυτή την απόφαση, υπογραμμίζοντας τη σπουδαιότητα των παραστάσεων και το γεγονός πως ο Δουσάν υπήρξε ο κύριος κτήτορας της Μονής, έλαβε την απάντηση ότι «όποιος και να ήταν θα τον εξάλειφαν. Αμάρτημα δεν θα υπάρξει κανένα»³¹. Σε έκκληση προς το Βελιγράδι, ζητάει την κατεπείγουσα αποστολή ιχνογράφου για τη σχεδίαση των εικονιζόμενων μορφών, καθότι η απόπειρα φωτογράφησής τους δεν είχε αποφέρει ικανοποιητικά αποτελέσματα. Ο πρωθυπουργός της Σερβίας ενέκρινε την αίτηση αποστολής ιχνογράφου, κατακρίνοντας την ελληνική στάση έναντι της σερβικής «πολιτιστικής κίνησης» στη Μακεδονία που έτεινε ν' αφανίσει και τα τελευταία ίχνη της αλλοτινής σερβικής δύναμης στην περιοχή.

Σε επιστολή των μοναχών προς τον Γρηγόριο, τον οποίο ενημερώνουν για την επικάλυψη των τοιχογραφιών, καταδεικνύουν τον Σέρβο Υποπρόξενο ως υπαίτιο αυτής τους της ενέργειας, καθώς τους πληροφόρησε ότι ο Δουσάν υπήρξε αιμοδιψής ηγεμόνας. Σύμφωνα με τον Νούσιτς η συγκεκριμένη συκοφαντία συνδεόταν άμεσα με το Μητροπολίτη, τον οποίο ο Σέρβος επιτετραμμένος στην Κωνσταντινούπολη διέβαλε στον Πατριάρχη με αφορμή τη συμπεριφορά του κατά τον εορτασμό της 2^{ας} Αυγούστου και ο Γρηγόριος μ' αυτό τον τρόπο ανταπέδιδε στον ίδιο³². Παράλληλα, αν και δεν αμφέβαλε για την καταστροφή των τοιχογραφιών, ο Νοβάκοβιτς παρότρυνε το Νούσιτς να επισκεφθεί τη μονή, ώστε να σχηματίσει «ιδίαν αντίληψη». Επειδή όμως, όπως αναφέρει ο Υποπρόξενος στην τελευταία επίσκεψη είχε τύχει άσχημης υποδοχής και δεν θα ήθελε να διακινδυνεύσει την υπόληψή του με μία νέα απόπειρα, απέστειλε το διευθυντή του σερβικού σχολείου Ρίστα Στάβριτς. Ο τελευταίος πληροφόρησε γραπώς τον Νούσιτς ότι στην εσωτερική τοιχογραφία είχαν ασβεστωθεί οι Σέρβοι κτήτορες, έτσι που σε κάποια σημεία να φαίνεται το παλιό στρώμα των παραστάσεων. Επίσης είχε ασβεστωθεί και η τοιχογραφία στην είσοδο της μονής, με σκοπό τη θέση των παλιών μορφών να καλύψουν καινούργιες απεικονίσεις³³.

Αναφερόμενος στα τελευταία διαδραματιζόμενα γεγονότα, ο Υποπρόξενος επισημαίνει πως η επιτυχία της σερβικής κίνησης στις Σέρρες, «το τελευταίο ελληνικό κάστρο στη Μακεδονία», όπου οι Έλληνες συνήθισαν να είναι «τα μοναδικά αφεντικά», αποτέλεσε πρόκληση για την «ελληνική αδιαλλαξία». Υποστηρίζει δε, ότι οι βρισκόμενοι Σέρβοι κάτω από το καθεστώς του «σχίσματος» έχαιραν όλα τα εκκλησιαστικά προνόμια, ενώ αυτοί

31. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегресу, ПП, Но 188/1898, Σέρρες, 12 Σεπτεμβρίου 1898, Νούσιτς προς Νοβάκοβιτς.

32. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сегресу, ПП, Но 188/1898, ό.π.

33. AC, МИД, ПП, 170/1898, Ар. Εγ.191, Σέρρες, 22 Σεπτεμβρίου 1898, Νούσιτς προς Νοβάκοβιτς.

των Σερρών που παρέμεναν κάτω από τη σκέπη του Πατριαρχείου, «υφίσταντο τις συνέπειες του σχίσματος»³⁴.

Σε άλλη έκθεση της σερβικής διπλωματικής αποστολής στην Κωνσταντινούπολη αναφέρεται η επέμβαση του Πατριαρχείου στη Μητρόπολη των Σερρών προς επαλήθευση της καταστροφής των Σέρβων κτητόρων. Λαμβάνοντας απάντηση για την επικάλυψη των παραστάσεων, απηύθυνε επιστολή προς τον ηγούμενο και τους πατέρες κατακρίνοντάς τους γι' αυτή την πράξη και ζητώντας τους να επανορθώσουν -αν αυτό ήταν δυνατόν- αποκαθιστώντας τις εικόνες των Σέρβων κτητόρων. Απαντώντας ο ηγούμενος και οι πατέρες, ικέτευαν συντετριμμένοι για συγχώρηση που ενήργησαν κατ' αυτό το τρόπο, δίχως την άδεια του Πατριαρχείου, τονίζοντας πως ό,τι έκαναν, υπήρξε απόρροια της προκλητικής στάσης του Υποπροξένου, ο οποίος εξεδήλωσε το θαυμασμό του για το λόγο ύπαρξης των εικόνων στην Ιερά Μονή, μιάς και τα πρόσωπα δεν ανταποκρίνονταν σε αγίους, ώστε να δικαιολογείται ο σεβασμός που τους αποδιδόταν. Έπειτα απ' αυτή την προσβολή αποφασίστηκε η επικάλυψη των παραστάσεων και στη θέση τους ζωγραφίστηκαν οι μορφές των Αγίων Προδρόμου, Ιωάννη Ζιχνών, ιδρυτή της Μονής, και Σπυριδώνα³⁵.

Η σερβική πλευρά διά μέσου του Νοβάκοβιτς εξέφρασε στο Πατριαρχείο τη βαθειά της θλίψη, τόσο για τη διατελούμενη «βάρβαρη πράξη» όσο και για την απλή επίπληξη των μοναχών, επισημαίνοντας πως μία τέτοια ενέργεια θα έπρεπε να επισύρει δραστική ποινή. Επίσης διατυπωνόταν απογοήτευση η οποία προέκυπτε από το ίδιο το συμβάν, αλλά ακόμη περισσότερο από το πνεύμα της αδιαλλαξίας, εκφραζόμενο διά μέσου της ατιμωρησίας. Ένεκα τούτου, διατηρούσε το δικαίωμα να θέσει το όλο πρόβλημα στην κρίση ενός αμερόληπτου επιστημονικού ιδρύματος, υπνοώντας μάλλον το Ρωσικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο στην Κωνσταντινούπολη³⁶.

Στις 4 Αυγούστου 1899, ο Νούσιτς έκλεισε τον κύκλο μίας δίχρονης παρουσίας στις Σέρρες, παραδίδοντας στον αντικαταστάτη του Σίμα Αβράμοβιτς. Ο τελευταίος, ενεργώντας με πιο διπλωματικό τρόπο από τον προκάτοχό του, έχοντας κατά νου ότι η επίτευξη καλών σχέσεων με τους Έλληνες στις Σέρρες ήταν προϋπόθεση, ούτως ώστε να είναι εφικτή η ευνοϊκή τοποθέτηση του Πατριαρχείου σε θέματα ζωτικής σημασίας, ενώ στην αντίθετη περίπτωση θα μπορούσε να επωφεληθεί μόνο η Βουλγαρία σε περιοχές άμεσης προτεραιότητας στο σχεδιασμό της σερβικής πολιτικής. Παραβλέποντας την εχθρική στάση του Στουρνάρη και του Μητροπολίτη, επεδίωξε να θέσει τις βάσεις ειλικρινών σχέσεων μαζί τους, καθώς και με τους ηγήτο-

34. АС, Конзулат Краљевине Србије у Сересу, ПП, Но 200/1898, ό.π.

35. АС, МИД, ПП, 170/1898, Ар. Пр. 6544, Κωνσταντινούπολη, 25 Νοεμβρίου 1898, Μετάφραση από τα ελληνικά.

36. АСАНУ (Αρχείο της Σερβικής Ακαδημίας), Акта Академије, 118/1898, Διχ. Ар. και Χρ. Η επιστολή είναι γραμμένη στα γαλλικά.

ρες της ελληνικής κοινότητας («Γκρεκομάνους», όπως τους ονομάζει), αλλά πέραν της συμπάθειας προς το πρόσωπό του των ίδιων και της τοπικής κοινωνίας δεν κατάφερε τίποτε περισσότερο. Οι αναφερόμενοι παράγοντες εξακολουθούσαν να είναι εχθρικά διακείμενοι έναντι του σερβικού Προξενείου, της σερβικής παρουσίας και εν γένει έναντι κάθε μορφής σερβικής δραστηριοποίησης στις Σέρρες³⁷.

Με το Γρηγόριο, του οποίου την εκτίμηση έχαιρε, ο Αβράμοβιτς διεξήγαγε συζητήσεις προτείνοντας ακόμη και πιθανή συνεργασία εναντίον των Βουλγάρων, λαμβάνοντας την απάντηση πως αναγκαία προϋπόθεση για τη δημιουργία κοινού μετώπου ήταν η ύπαρξη συμφωνίας Αθήνας-Βελιγραδίου. Εκτός των άλλων, όπως διαβλεπόταν, για το Φανάρι και την Αθήνα δε σήμαινε τίποτε η επανένταξη των σλαβόφωνων χωριών στο Πατριαρχείο με το τίμημα να τεθούν κάτω από σερβική επιρροή. Αιτιολογώντας τον αγώνα που δινόταν κατά της σερβικής κίνησης στις Σέρρες, ο Μητροπολίτης υπογραμμίζει πως οι περιοχές που βρίσκονταν στις σφαίρες συμφερόντων της Ελλάδας «μας κοστίζουν πολλές υλικές θυσίες, ώστε να μπορούμε να τις εγκαταλείψουμε, η εξάπλωση της ελληνικής γλώσσας και της Θείας Λειτουργίας στα ελληνικά είναι το πιο επείγον έργο», αντιπαράβαλλοντας παράλληλα το γεγονός «ότι το ελληνικό κράτος από καιρό ξοδεύει γι' αυτά τα μέρη ενώ το σερβικό μόλις άρχισε»³⁸.

Το Σερβικό Προξενείο των Σερρών, μαζί μ' εκείνα της Θεσσαλονίκης και του Μοναστηρίου, αποτελούσαν τρόπον τινά εμπροσθοφυλακή για την προώθηση των σερβικών συμφερόντων στη Μακεδονία. Το γεγονός πως αυτές οι περιοχές, εντάσσονταν στους άμεσους στόχους των ελληνικών διεκδικήσεων, αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα στις προσπάθειες προσέγγισης μεταξύ Αθήνας και Βελιγραδίου. Μάλιστα το 1899, όταν οι δύο πλευρές ξανάρχισαν συνομιλίες, η Ελλάδα σταθερά ζητούσε σαφή διαχωρισμό των σφαιρών επιρροής, ενώ η Σερβία επέμενε σ' εκκλησιαστικές παραχωρήσεις και σαν αντάλλαγμα για την υποστήριξη Σέρβων υποψηφίων στις Μητροπόλεις των Σκοπίων και του Βέλεις, πρότεινε την κατάργηση των αναφερθέντων Προξενείων. Πράγματι, ως μία έμπρακτη χειρονομία καλής θέλησης, το Βελιγράδι με βασιλικό διάταγμα τις 13 Φεβρουαρίου 1900, έπαψε τη λειτουργία του Προξενείου των Σερρών. Η παραμονή του Αβράμοβιτς παρατάθηκε μέχρι τις 5 Απριλίου, όταν και τυπικά έληξε η επίσημη σερβική παρουσία στις Σέρρες.

37. AC, Конзулат Краљевине Србије у Сересу, Пов Но 32/1898, Σέρρες, 4 Οκτωβρίου 1898, Αβράμοβιτς προς Τζώρτζεβιτς.

38. AC, МИД, ΠΠ, 666/1898, Αρ. Εγ. 5, Σέρρες, 16 Φεβρουαρίου 1900, Αβράμοβιτς προς Τζώρτζεβιτς.

ABSTRACT

VASILIOS MOUKGRAKIS

GREEK-SERBIAN ECCLESIASTICAL AND DIPLOMATIC CONFLICT IN SERRES AT THE END OF THE 19TH CENTURY

The Royal Consulate of Serbia in Serres was established on 31 August 1897 and was the third Serbian diplomatic post (after Athens and Thessaloniki) in the geographical territory encompassed by present-day Greece. During its brief existence it was headed by Branislav Nusic (Alkiviadis Nousia), a man of Aromunian origin, who spoke French, German, Greek, and Turkish.

Immediately after Nusic arrived, the first signs emerged of the Greek-Serbian conflict across the whole spectrum of the two sides' clashing national interests. The diocese of Serres joined in the conflict with Metropolitan Grigorios firmly siding with the Greek consul, Stournaris.

A dispute broke out in March 1898 when Nusic demanded a place of honour in the cathedral, on a par with the Greek consul's. The rejection of the demand strengthened the Serbian consul's determination to build a chapel around which the local Slav element could gradually unite. To this end he asked Belgrade to send such ecclesiastical objects as vestments, icons, and a collection of liturgical books in Slavonic blessed by the Archbishop of Belgrade and Metropolitan of Serbia. When he failed to receive the approval of his superiors, Nusic was forced to deal with the problems he was facing in accordance with the instructions he received from Belgrade.

The Greek-Serbian conflict came to a head with the Serbs' preparations for the Serbian king's birthday on 2 August 1898. As no agreement could be reached with the diocese, both sides sent their recriminations to the Oecumenical Patriarchate. In the end, neither the metropolitan nor the Greek consul attended the service. The wrangling continued, not only over the place of honour in the church, but also over two wall paintings which, according to the Serbs, were destroyed at this time in the Monastery of St John the Baptist near Serres.

The Greek-Serbian conflict of this period is illuminated by documents of the Serbian consulate in Serres and the education and propaganda department of the Serbian Foreign Ministry which are in the Serbian Public Record Office.

ΑΡΧΗ 1898/188

10

Au Patriarcat Oecuménique

Nous avons eu l'honneur de recevoir la lettre que le Patriarcat Oecuménique a eu l'obligeance de nous envoyer, en réponse de la plainte que nous lui avons adressée contre l'Égumène du monastère St. Jean Pécursen qui avait fait effacer les images de l'empereur serbe Stéphane Vousshane et de sa famille dont une de ses murailles du monastère était ornée.

Nous ne pouvons pas caché combien nous avons été étonnés de voir le Patriarcat Oecuménique prêt à faire à l'avertim inouïssable de l'Égumène du monastère St. Jean, dont l'esprit étroit et exclusif l'a poussé à commettre une action qu'on ne peut qualifier que de barbare et qui, sentant combien l'acte qu'il avait accompli était indigne d'un serviteur de Dieu, a osé se faire retomber la responsabilité sur le Suprême de la Serbie et Servie. Nous n'avons pas besoin de réfuter l'assertion de l'Égumène, car son inouïssance avait aux yeux de tout esprit impartial et nous regrettons sincèrement que le Patriarcat Oecuménique ait favoré son indulgence envers l'Égumène jusqu'à la faire exprimer dans sa lettre.

Nous savons très bien qu'il n'a pas pu être et qu'il n'a pas été question de saintes icônes. La religion n'a été nullement en cause. Il s'agit ici uniquement des monuments historiques du XIVe siècle qui n'avaient

autrefois échappé aux tentations barbares des prédateurs de la Croix, que foud' succomber au fanatisme d'un sortilège de notre sainte religion. Nous serions également que, si l'Égypte n'a avait respecté jusqu'à présent ces images, c'est uniquement parce que, dans son ignorance, il les prenait foud' saintes icônes et n'ôté crainte de voir disparaître ces monuments historiques le jour même où l'ignorance de l'Égypte à ce sujet aurait été éclairé ne s'est malheureusement que trop justifié. Et, en effet, dès qu'il a été mis au courant, le prêtre grec, et qui le Patriarchat œcuménique a confié la garde de ce saint lieu, au lieu de double de vigilance pour conserver à la science un monument historique, il a, au contraire, donné l'ordre foud' le faire disparaître.

Il ayant eu à cœur que de conserver à l'histoire ce qui lui appartient, nous avons fait faire dépêche notre consul à Serbie d'interroger auprès de qui de droit foud' qu'ou nous permette au moins de faire copier les images en question. Le Consul avait entrepris les démarches nécessaires auprès du métropolitain de Serbie dont les lumières devaient pourtant suffire pour accorder la grâce que nous lui demandions au nom de la science moderne, sacrée à tous les hommes instruits; mais tout fut en vain. Nous constatons avec regret que foud' sacrés à la science ces documents historiques et foud' empêcher un secrétaire de notre sainte église de commettre une vraie sacrilège contre la science, il ~~aurait~~ ^{ait} fallu aujourd'hui, à la fin du XIXe siècle, que le Consul de Serbie ne trahit pas l'origine de ces images, il ait fallu que l'Égypte continuât à ignorer encore que, ce qu'il prenait foud' de saintes icônes, étaient les images d'un empereur serbe et de sa famille.

Nous serions certainement en droit de demander au moins une réparation et une satisfaction; mais, vu qu'un acte

qui avait dû être fini de la manière la plus rigoureuse, n'a provoqué du côté du Patriarcat de Constantinople qu'une simple réprimande, nous nous en désignons, convaincus que nous sommes qu'au lieu de l'obtenir, nous sommes seulement au devant d'une nouvelle déception. C'est pourquoi nous nous bornons à exprimer hautement nos regrets profonds non seulement pour ce qui est arrivé, mais encore plus pour l'esprit intolérant qui s'est montré dans ces faits que nous nous résignons de rester devant un autre arbitrage en tout cas plus impartial.

Επιστολή διαμαρτυρίας της σερβικής διπλωματικής αποστολής στην Κωνσταντινούπολη για την καταστροφή των τοιχογραφιών και την απμωρησία των μοναχών, δίχως λοιπών στοιχείων.

Πηγή: АСАНУ (Αρχείο της Σερβικής Ακαδημίας), Ακτα Академии, 1898/118.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9